

Om HVERDAGSLIVETS sociologi og socialpsykologi

En bemærkning til analyser af grænselandet mellem sociologien og psykologien.

Af Søren Gytz Olesen

Der er de seneste år udgivet en række bøger om det, som kaldes "hverdagslivets sociologi". Fælles for dem er en kvalitativ analytisk ansats og vel at mærke en ansats der pointerer, at analysen tager udgangspunkt i menneskers oplevelse og forståelse af deres hverdagsliv. I en lidt tilfældig rækkefølge drejer det sig om genudgivelser af kendte klassikere såvel som nyere antologier af mere blandet tilsnit. Hver for sig repræsenterer de velkendte synsvinkler, men det faktum at de nu lanceres successivt, indikerer, at der her promoveres et specifikt perspektiv på sociologien og socialpsykologien, som fortjener at få et ord med på vejen. Antologierne er følgende: Michael Hviid Jacobsen, Søren Kristiansen og Annick Prieur (red.) (2002): *Liv, fortælling, tekst. Strejftog i kvalitativ sociologi*, Aalborg Universitetsforlag. Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Niels Mortensen (red.) (2002): *Det magtfulde møde mellem system og klient*, Aarhus Universitetsforlag samt Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer (red.) (2004): *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde* fra Reitzels Forlag. Det er udgivelser på et konstruktivistisk og interaktionistisk grundlag.

Opfølgningen på de to sidstnævnte udgivelser er Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer (red.) (2004): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv* på Reitzels Forlag, der er metodegrundlaget under de to antologier.

Som supplement eller måske rettere i kølvandet herpå har Reitzels Forlag også relanceret Alfred Schutz' *Hverdagslivets sociologi* samt udgivelsen *Social samhandling og mikrosociologi*, der er en tekstsamling af Erving Goffman redigeret af Michael Hviid Jacobsen og Søren Kristiansen. Endelig har Akademisk Forlag udgivet klassikeren fra Peter

L Berger og Thomas Luckmann *Den sociale konstruktion af virkeligheden*. Til sammen præsenterer disse udgivelser og genudgivelser konturerne til en trend i synet på sociologi og social interaktion.

Det er ikke anledningen her at give en anmeldelse af disse bøger – dertil er de for forskellige, og det vil ikke være rimeligt at behandle hvert enkelt bidrag summarisk. De kan dog alle anbefales, om end af forskellige grunde: Udgivelserne rejser på trods af deres forskellighed en række problemstillinger, som er eksemplariske for hvad man kan kalde forståelsen af sociologiens position som videnskab, dvs. en kommentar til hvad man i sociologiske kredse opfatter som god videnskab og begrundelserne for dette. Ved at studere fagbøger og forskningslitteratur får man indsigt i de begrundelser, der ligger bag relanceringen af hverdagslivssociologi, konstruktivisme og interaktionisme og dermed indirekte de sociologiske miljøer, der promoverer dem.

Der udvikles en samhørighed mellem forskningsmiljøer og deres teoretiske præferencer. Forskeren udfører ikke alene et lønarbejde, men indtager en social position i feltet af forskere, fordi forskningen som andre professioner har brug for at distingvere sig og skille sig ud. Forskningen bidrager således ikke alene til en større forståelse af den sociale verden. Den er selv deltager i den sociale virkeligheds stridigheder, og derfor må denne deltagelse indgå i forståelsen af de forskningsresultater, der publiceres. Min kommentar skal derfor ses i lyset af et ønske om at diskutere begrundelserne for de her nævnte udgivelser.

Jeg har valgt at fokusere på tre temaer, som på forskellig vis indgår i alle udgivelserne: 1) Situering og personrelationer. Ærindet er her at diskutere interessen for 'den sociale situation'. Begrebet fremhæves af Hviid Jacobsen og Kristiansen i introduktionen til Goffman-opsamlingen, og det præsenteres her som opfattelsen af at sociale situationer *sue generis* besidder en egen strukturering, der både omfatter sprog og adfærd og deres forhold til samhandlingen. Dette er også en bærende figur i Järvinen og Mik-Meyer's *Kvalita-*

tive metoder i interaktionistisk perspektiv.

2) Den sociale virkelighed i et socialkonstruktivistisk perspektiv vedrører specifikt antologierne af Järvinen og Mik-Meyer. Udgangspunktet er også her et relationistisk blik på institutionalisering og specifikt på det, de kalder 'skabelsen af klienten', hvor deres pointe er, at klienten og dennes identitet som marginaliseret skabes i den sociale situation i f.eks. behandlesystemet. 3) Det tredje spørgsmål ligger i forlængelse af de to første, nemlig den øgede interesse for individet og hverdagslivet og de metodiske implikationer der er knyttet hertil. Inger Glavind Bo forstår "Individ" og "hverdagsliv" i termer af det, hun kalder "en verden af selvdefinerende og selvfortolkende subjekter"¹⁾.

SITUERING OG PERSONRELATIONER

I *Social samhandling og mikrosociologi* præsenteres eksemplariske uddrag af Goffman's forfatterskab. Særligt de afsluttende kapitler viser nuanceringen i Goffmans arbejder, herunder at han i den tale han ikke fik holdt til det amerikanske sociologiforbunds kongres, ikke alene ironisk distancerer sig fra talerstolens magi og de tilhørende ritualer, men også diskuterer hvordan samhandlingsordenen på mikroplan spiller sammen med makrosociologiske forhold. Det er her man finder ansatsen til en diskussion af forholdet mellem mikro- og makrosociologi, som desværre aldrig er blevet fuldendt, grundet hans sygdom. Goffmans forfatterskab, som jeg indledningsvist vil bemærke jeg ikke kender i detaljer, er karakteriseret ved studier af sociale relationer situeret i tid og rum. Vi befinder os altså i et grænse-land mellem socialpsykologi og sociologi, om end der næppe er tvivl om, at Goffman selv betragter sig som sociolog. Hans fokus er på det interpersonelle, på mødet, og hans begreb om "ansigt", der omfatter totaliteten af (mikro)handlinger, forventninger og sociale træk som bringes i spil i mødet. Goffmans arbejder tilbyder en righoldig og ofte morsom beskrivelse af hverdagslivets samhandlinger: Lige fra køen i supermarkedet til relationerne mellem over- og underordnede. Det er en type analyser, der er oversat i sociologien eller som

er overtaget af psykologer eller på det seneste antropologer.

Analysen af de rituelle funktioner og til-
deling af ærbødighed er interessante. Det
må være muligt at udvikle dette perspek-
tiv gennem analyser af det pædagogiske
arbejde, herunder studere hvordan tilde-
ling af ærbødighed og rituelle forestillinger
indgår i fordelingen af magt og anseelse
både blandt professionelle i institutionerne
såvel som på universiteterne.

Lærestalter lever ikke alene af deres
magt til at udstede uddannelsesbeviser,
men også af den anerkendelse og anseelse
som brugere og ansatte viser uddannel-
sessystemet. Studier af forholdet mellem
f.eks. akademisk sprogbrug og ærbødighe-
den overfor skribentens "klogskab" ville
være relevant at opdyrke.

Samtidig illustrerer dette forhold posi-
tionens akilleshæl: Analysen af de inter-
personelle relationer er metodisk forankret
i mikrostudier og fortolkninger af sam-
handling på en given scene, der er et
centralt begreb hos Goffman. Forklaringen
gøres så at sige til et spørgsmål om relation-
en "her og nu" og "on the spot". Det som
savnes, er en analyse af forholdet mellem
det interpersonelle niveau og den sociale
virkelighed som sådan, hvis man altså
antager, at den sociale virkelighed består
af andet og mere end de handlinger som
udspilles mellem aktører her og nu.
Goffman fokuserer f.eks. på relationen
mellem over- og underordnede, og primært
gennem studier af institutionsinterne rela-
tioner og interaktioner. Et forhold som har
givet traditionen fra Chicago-skolen til-
navnet "Street Corner Sociology". Forhold
mellem lærer og elev, mellem lærere med
høj faglig status og lærere med lavere fag-
lig status, mellem sygeplejerske og læge
osv., kan imidlertid næppe forklares alene
med udgangspunkt i spillet på scenen og
de hertil hørende fortolkninger. Man
mangler en teoretisk ansats, hvor hans
studier sættes i forhold til makrosociale
forhold. Når man læser Goffman, får man
en fornemmelse af, at de cases han stude-
rer analyseres med stor fornemmelse for
at blotlægge skjulte og ikke-erkendte spil,
men også, at han ikke sætter spørgsmål
ved selve spillet. Det neoliberale samfund

med dets sociale institutioner tages for
givet og studeres som en given realitet.
Han ironiserer f.eks. over sin egen position
som taler på en sociologisk kongres, men
ikke sociologernes og universiteternes rolle
i samfundet som sådan.

DEN SOCIALE VIRKELIGHED I ET SOCIALKONSTRUKTIVISTISK PERSPEKTIV

På forskellig måde er de her præsenterede
titler inspireret af socialkonstruktionisme
og socialkonstruktivisme. Budskabet om at
virkeligheden er en social konstruktion bli-
ver lanceret, som var det et gennembrud
for samfundsvidenskaben. Det virker som
om, at der er et generelt behov for at poin-
tere, at socialkonstruktivismens og den
symbolske interaktionismes perspektiv er
en ny måde at forstå studier af det sociale
på, ligesom det af konstruktivisterne frem-
hæves, at alle sociale fænomener nødven-
digvis må være konstruerede og konting-
ente²⁾. Til det kan man tilføje, at det næp-
pe er epokegørende længere at hævde, at
virkeligheden er en social konstruktion og
derfor virker det som en tautologi at tale
om socialkonstruktivisme som noget sær-
ligt. Imidlertid er socialkonstruktivismen
og -tionismen en retning indenfor sociolo-
gien, som repræsenterer en aktuel og
populær forståelse af, hvordan man bedri-
ver samfundsvidenskab, og som sådan er
det relevant at studere den plads de indta-
ger, og de argumenter der hævdes om
eksistensen af f.eks. stigmatisering, mis-
brug, klientgørelse mv.

Berger og Luckmann's klassiker "The
Social Construction of Reality" fra 1966 er
et videnssociologisk bidrag til netop diskus-
sionen af relationen mellem virkeligheden
som fakticitet og vores viden om denne vir-
kelighed, og hvorledes vores viden om vir-
keligheden påvirker virkeligheden. Her
eksisterer virkeligheden som en social rea-
litet samtidig med, at der blandt aktørerne
skabes en subjektiv viden om denne virke-
lighed, dvs. en skelnen mellem det ontolo-
giske og epistemologiske perspektiv.

Ideen i den radikale socialkonstruktivis-
me er en anden: Her gøres virkeligheden
til det, vi konstruerer begrebsligt. Et ek-
sempel er Vivian Burr's kendte synspunkt:

“... there exists no “truth” but only numerous constructions of the world, and which ones receive the stamp of “truth” depends upon culturally and historically specific factors. This is what is called “relativism” — there exist only numerous versions of events, all of which must theoretically be accorded equal status and value. Because there can be no truth, all perspectives must be equally valid.”³⁾

Konsekvensen af denne radikale fortolkning af det sociale er, at både sandhed og objektivitet som begreb og fænomen forsvinder. Selvfølgelig er det problematisk at tale om sandhed og objektivitet som noget essentielt, men en viden må være en viden om noget andet end viden selv⁴⁾, dvs. indeholde en skelnen mellem netop det epistemologiske og ontologiske perspektiv. I det øjeblik man sidestiller de to som i den radikale konstruktivisme, bliver virkeligheden reduceret til vores viden om den, hvilket medfører at videnskaben reduceres til subjektive fortolkninger, som det ses af Burr's citat:

“But objectivity is an impossibility, since each of us, of necessity, must encounter the world from some perspective or other (from where we stand) and the questions we come to ask about that world, our theories and hypotheses, must of necessity arise from the assumptions that are embedded in our perspective. No human being can step outside of her or his humanity and view the world from no position at all, which is what the idea of objectivity suggests ...”⁵⁾

Den trend som den radikale udgave af socialkonstruktivismen og -tionismen udgør, er derfor ikke alene en uskyldig modedille. Selvfølgelig har Burr ret i, at man ikke umiddelbart kan træde ud af sin egen position som menneske og forsker, men ikke desto mindre er det vel en udfordring for netop samfundsvidenskaben, at forklare sociale fænomener på en bevidst, transparent og argumenteret måde der indbefatter andet end den subjektive oplevelse og common sense-fortolkning.

Socialkonstruktivismen i denne aftagning henviser bl.a. til Alfred Schutz.

Schutz diskuterer i *Hverdagslivets sociologi*⁶⁾, hvordan man som forsker kan forklare den sociale virkelighed videnskabeligt og rationelt ud fra et subjektivt perspektiv. *Verstehen* refererer til en intersubjektiv forståelse af den sociale virkelighed og de processer, hvormed man forstår sig selv og sine handlinger i denne verden. Dvs. dels hvordan man fortolker hverdagslivet i det hele taget; dels at de tankekonstruktioner man betjener sig af, er konstrueret med baggrund i en common sense-forståelse af hverdagslivet. Schutz henviser til normer, skikke, manerer mv., som tages for givet af både aktør og observatør som en mulig fortolkningsramme. Forskeren der ønsker at stille sig uden for situationen, det vil sige objektivere den, stiller sig også uden for den interaktion, der er målet med hans forskning, siger Schutz⁷⁾.

Det problematiske i forhold til en common sense tilgang som denne er, at Schutz lader hverdagslivsforestillinger være grundlaget for både aktørens handlinger og forskerens videnskabelige konstruktion af den sociale verden, det vil sige samme logik og i form af forestillinger om forestillinger. Schutz opstiller det krav, at enhver samfundsvidenskab, der ønsker at begribe “den sociale virkelighed”, må antage et subjektivt perspektiv og fortolke handlingen ud fra aktørens perspektiv⁸⁾. Observatøren, der ønsker at stille sig uden for situationen, det vil sige objektivere den, stiller sig også uden for den interaktion, der er målet med hans forskning.

Bourdieu's bidrag til denne diskussion⁹⁾, er skrevet op imod to paradigmer: Både en amerikansk inspireret empirisme, hvor virkeligheden relateres direkte til data og anvendelse af specifikke metoder, og imod en fænomenologisk tradition hvor man lader informanternes fortolkning alene udgøre den sociale virkelighed. Hvis videnskaben om common sense-forestillinger har ambition om at være mere end en simpel beskrivelse, forudsætter det selv en videnskab om de strukturer, der styrer praksisformer og de dertil knyttede repræsentationer. Hvis man hævder, at videnskaben kun kan blive en konceptualisering af dagligdags erfaring, der selv er konstitueret af dagligsproget, så identificerer man sam-

fundsvidevidenskab med det givne, sådan som det er givet, dvs. en herskende orden¹⁰).

Spørgsmålet om videnskabelighed knyttes her til et brud med hverdagserfaringer såvel som intellektuelle ideer. Durkheim taler om en objektiverende ansats og en skepsis mod en umiddelbar erkendelse som grundlag for videnskaben:

"Mennesket kan ikke leve blandt tingene uden at gøre forestillinger om dem, som det indretter sin adfærd efter. Men fordi disse begreber er tættere ved os og mere inden for vores rækkevidde end de virkelige forhold som de svarer til, har vi ganske naturligt en tendens til at erstatte virkeligheden med begreberne og gøre disse til selve emnet for vores spekulationer. I stedet for at betragte tingene, beskrive dem og sammenligne dem, stiller vi os så tilfreds med at nå til bevidsthed om vore forestillinger, analysere dem og kombinere dem. I stedet for en videnskab om virkeligheden, foretager vi ikke andet end en ideologisk analyse"¹¹.

Modsat dette synspunkt er Vivian Burrs påstand om, at der ikke findes nogen objektiv sandhed eller virkelighed. Det betyder, at alle kontekstuelle og subjektivt konstruerede synspunkter i princippet er lige gode, altså en total relativisme, ligesom videnskab reduceres til individuelle sandheder, der opfindes lokalt og som ikke skal stå til ansvar for forhold uden for sig selv. Hvis videnskaben ikke søger at udtale sig med en vis sikkerhed, hvad er da videnskabens formål, kunne man spørge?

Den kritik der her rejses af de interaktionistiske og radikalt konstruktivistiske ideer skal ikke ses som et opgør med det sociologiske begreb om konstruktion, tværtimod. Men der er med Ian Hacking's ord brug for lidt mere præcision i begrebsanvendelsen. Hacking's spørgsmål følger op på Durkheims standpunkt ovenfor: Når man taler om konstruktion, mener man så konstruktion af en idé eller et objekt i virkeligheden?¹² Begge er virkelige, men de er virkelige på hver sin måde: Begreber og diskurser om "læring" produceres på universiteter, i aviser, i ministerier og blandt lægfolk. Som sådan eksisterer de og som sådan er de virkelige – som diskurser.

Hvorvidt ideer er virkelige i den forstand, at Edens Have har eksisteret som en fysisk realitet befolket med dyr og mennesker, og at kvinden er skabt med udgangspunkt i mandens ribben, er ikke sandt i et realistisk videnskabeligt perspektiv. Men for den troende er paradiset en realitet, og som sådan og som religiøst begreb eksisterer Edens Have og ideen om denne.

Dette fører til endnu et spørgsmål vedrørende eksistensen og essensen af givne fænomener, der indtager en væsentlig plads i Mik-Meyer og Järvinens bøger: Eksisterer f.eks. alkoholikere/alkoholisme som en essens, eller er det blot en konvention, dvs. en social konstruktion skabt under givne sociale og kontekstuelle omstændigheder. Den problematik diskuterer Järvinen og Mik-Meyer¹³ i et interaktionistisk perspektiv, og vel at mærke på en måde hvor de søger at nå frem til en analytisk position, der skal begribe den objektiverede virkelighed, sådan som den produceres i menneskelig interaktion. I samme åndedrag tager de forbehold overfor objektivitet som endegyldigt kriterium, og lægger sig på dette punkt tæt op af en Bourdieusk platform, som de også henviser til flere steder i deres værker. At placere Bourdieu som socialkonstruktivist må imidlertid være en forveksling, men derom senere. Järvinen og Mik-Meyer eksemplificerer med udgangspunkt i en case, hvordan de tolker mødet mellem en revalidend og en sagsbehandler. Dette og det følgende eksempel i deres bog viser, hvordan man interaktionistisk vha. Goffmans teori fortolker samspil, proces og kontekst, talehandling, roller der tildeles og som skabes i mødet samt den interaktionsorden, der hersker i relationen. Her ses, at klienten iflg. Järvinen og Mik-Meyer ikke blot defineres, men også produceres i dette møde.¹⁴ Fortolkningerne er relevante, rige på data og med en række velbegrundede forbehold. Järvinen og Mik-Meyer argumenterer forsigtigt og med henvisning til, at livshistorien, uddannelsesbaggrunden mv. spiller ind. Men alligevel er den bagved liggende pointe klar nok: *Klienten skabes af behandlerensystemet og de involverede deltagere.*

Vender vi nu blikket mod de radikale socialkonstruktivistiske tolkninger, som beskrevet af Burr, så er konklusionen følgende: Klienten er en social konstruktion. Dvs. der skabes en stigmatisering, der samtidig er udtryk for en konvention om, at sådan betegner man et menneske i en given situation. Det skaber imidlertid nye spørgsmål: Betyder dette radikale socialkonstruktivistiske perspektiv, at man kan omskabe og frigøre klienten ved at afstå fra konventionen og dermed stigmatiseringen? Er relationen mellem klient og behandler skabt i og af relationen mellem dem, ved at de så at sige forudsætter hinanden? Er alkoholisme blot en konvention, og er man kun alkoholiker, hvis man har fået betegnelsen påført?

Disse ontologiske og epistemologiske spørgsmål kan ikke besvares med hverken ja eller nej. Selvfølgelig er alkoholisme ikke en essens, men et socialt konstrueret fænomen – både som betegnelse og i sin værensform. Men to forskellige konstruktioner med hver sin logik, sættes her lig hinanden: Konstruktionen af begrebet om klienten og livsformen som praksis.

Betegnelsen "alkoholiker" er en konvention, og kan ændres, forhandles, italesættes på et væld af måder. Teorier om misbrug og stigmatisering er konstruerede, selvfølgelig. Men de individer der indtager større mængder alkohol dagligt i en længere periode er virkelige, ligesom de sociale, psykiske og fysiske symptomer er uafhængige af om interaktionistiske forskere, diskursanalytikere mv. søger at italesætte og fortolke det, som om det var et begreb til forhandling.

Hvis man taler om social konstruktion, så må man også tale om en konstruktion af *noget*, som er noget andet end konstruktionen selv, dvs. en virkelighedsforståelse der indbefatter en værensform, som ikke er en essens, men alligevel virkelig.

SUBJEKT- OG INDIVIDORIENTERING

Det tredje spørgsmål ligger som sagt i forlængelse af de to første, nemlig den øgede interesse for individet og hverdagslivet, der for begges vedkommende italesættes i termer af det, som Inger Glavind Bo i *Liv, fortælling, tekst* kalder "en verden af selv-

definerende og selvfortolkende subjekter"¹⁵). Dyrkelsen af det kvalitative aspekt hænger sammen med interessen for de individuelle historier og livshistorier som narrative fortællinger. En trend der udfordrer pædagogikken såvel som sociologien, der begge har et socialt grundlag under sin teori og selvforståelse.

Udgivelsen er produceret af ansatte ved Institut for Sociale Forhold og Organisation på Ålborg Universitet, og netop dette kapitel eksemplificerer den drejning i retning af individualisering og subjektivering, som den sociale og pædagogiske forskning tager i disse år. Det skal ikke forstås som en generel modstand mod at studere individualitet som sociolog. Men er der mon tale om en ny tendens eller er det et opkog af tidligere kendte og for nuværende probate diskurser indenfor socialpsykologi og organisationsteori?

Glavind Bo's indlæg handler om metode i forhold til forskningsinterview, og det indledes med pointeringen af, at det kvalitative forskningsinterview er kendetegnet ved en relation mellem interviewer og interviewperson, hvor man gensidigt påvirker hinanden. Glavind Bo ser denne subjektive relation som et positivt grundvilkår, fordi interviewet indeholder både åbne og skjulte elementer. Hvad der er åbent og hvad der er skjult er grundlagt i subjektive definitioner – både forskerens og den udforskedes¹⁶), ligesom det ikke ifølge forfatteren er muligt at opretholde en adskillelse mellem forsker og den udforskede. Kapitlets titel indikerer, at der er et ønske om at give stemme til de tavse, hvilket alt andet lige er både politisk sympatisk og teoretisk relevant. Det siges (s. 68), at et interview adskiller sig fundamentalt fra f.eks. "nøgne kendsgerninger" og "virkelighed". Vi præsenteres for en tradition hvor "Menneskets sociale virkelighed opfattes som en symbolsk struktureret virkelighed..." (s. 51). Dvs. allerede tillagt mening og derfor ikke en afspejling af virkeligheden. Virkeligheden med dens kendsgerninger findes ikke uafhængigt af vores viden om dem, og mennesket såvel som verden er selvdefinerende. (s. 52). En position som Henning Olsen betegner som postmoderne, idet den bygger på at analy-

seresultater skabes pr. lokal overenskomst¹⁷⁾: "Virkelighed" er hvad vi intersubjektivt enes om.

Glavind Bo's synspunkter fremstår kategoriske. Frem for at søge definitive svar på spørgsmålet om forholdet mellem væren og viden, kunne man justere perspektivet, og diskutere hvordan man kan komme til en forståelse af eksistens som et socialt fænomen. Mennesker går på arbejde, de slides op på arbejdsmarkedet, de føder og opdrager børn, de deltager i sociale handlinger som at se TV, de dør i krig, de går i exil, de går til fodbold og læser bøger. Det må være rimeligt at antage, at disse aktiviteter er virkelige i en eller anden forstand og ikke alene er afhængige af sprogliggørelsen hos dem selv og dem der observerer dem. Hermed ikke være sagt, at de ikke er socialt konstruerede – det er en banalitet. Men de er ikke kun skabt intersubjektivt i et postmoderne rum til forhandling. Virkeligheden, både den naturlige og den sociale, kender vi kun gennem vores erkendelse, men vores erkendelse er i stand til at erkende tingene for hvad de er og ikke kun for, hvad vi indbilder os, fordi vi altid allerede selv er en del af den virkelighed, fysisk og socialt, inden vi begynder at erkende noget overhovedet.

Erik Jørgen Hansen's klassiske undersøgelse, *En generation bliver voksen*, fra SFI¹⁸⁾, er et eksempel på et studie, der beskriver virkeligheden. Her udredes på baggrund af data fra mere end 3.000 personer, hvordan forældres kulturelle kapital har betydning for deres børns chancer for succes i skolesystemet. Hansen opererer med klassifikationer for at kunne beskrive et forhold mellem udvalgte grupper i befolkningen. Man kan med en vis ret hævde, at disse klassifikationer ikke findes som ontologiske størrelser. Bourdieus pointe er, at klasser sådan som de konstrueres teoretisk "på papir" fra en bestemt position og i form af teoretiske begreber, ikke eksisterer som reale, afgrænsede og veldefinerede sociale klasser i virkeligheden, men de er heller ikke artefakter eller diskursive sproglige interaktioner, sådan som de ses beskrevet i socialkonstruktivistiske fremstillinger:

"De, der gør fordring på at opdage "færdiglavede" klasser, som allerede er konstitueret i en objektiv virkelighed, og de der mener at klasser ikke er andet end rent teoretiske artefakter (lærde eller "populære") opnået gennem et vilkårligt udsnit af den sociale verdens i øvrigt udifferentierede kontinuum, har det til fælles, at de accepterer en substantialistisk filosofi i Cassirer's betydning af termen. En filosofi som ikke anerkender nogen anden virkelighed end den, der umiddelbart er givet gennem hverdagsserfaringens intuition. Det er faktisk muligt at benægte eksistensen af klasser som homogene "sæt" af økonomisk og socialt differentierede individer objektivt konstitueret som grupper, og på samme tidspunkt forfægte eksistensen af et rum af forskelle baseret på principper for økonomisk og social differentiering.¹⁹⁾

Social position eksisterer således i en dobbelt betydning: både som symbolske repræsentationer (klasser) der i sig rummer behovet for at afgrænse sig i forhold til andre sociale positioner og i form af aktører der indtager sociale positioner givet deres uddannelse, dispositioner og kapitaler, der er kropsliggjorte. Konstruktionen af det sociale rum består iflg. Bourdieu af sociale forskelle og positioner, som nok er analytiske konstruktioner, men konstruktioner som er velfunderede i virkeligheden.

Derfor er EJ Hansens klassiske undersøgelse også en undersøgelse af den sociale virkelighed, samt de mennesker der skaber og bliver skabt i denne virkelighed. Deres liv, arbejde og vaner er ikke blot selvdefinerede subjektive ytringer, men grundlagt i form af handlinger situeret i et socialt rum. Hvis man vil hæfte et mærkat på Bourdieus videnskabelige position, hvad han selv afstår fra, så er han også realist i sit perspektiv. Man må endvidere huske, at Bourdieu skrev alle sine hovedværker længe inden poststrukturalisme og forskellige typer af konstruktionisme/konstruktivisme kom på banen som -ismer. Bourdieu har intet at gøre med poststrukturalisme, som er en typisk amerikansk litteraturteori, skabt indenfor humaniora;

men Bourdieu er en kritiker af strukturalismen og har som bekendt i *Outline of a Theory of Practice* erstattet det med en teori som kombinerer struktur og handling, som det også ses hos den kritiske realist Margaret Archer. Bourdieu er erkendelsesteoretisk og videnskabsteoretisk realistisk, men på en måde som kom frem efter anden verdenskrig og som integrerer fænomenologien i hans studie af praksis og dens praktikker. Dvs. noget ganske andet end både poststrukturalisme og socialkonstruktivismen.

Er dette nu alene en akademisk diskussion om retten til at definere, hvad der er virkeligt? Både ja og nej. Diskussionen af hvad der er virkeligt ontologisk set, kan ikke adskilles fra den kamp der pågår om, hvilken udlægning der er i stand til at hævde sin værdi. I den forstand er videnskaben selv en verdslig social konstruktion. Men videnskaben er også en bevidst og transparent skabelse af viden på et rationelt grundlag. Den er med Bachelards ord en realistisk konstruktion, dvs. den konstruerer en realitet, der overskrider den umiddelbart givne virkelighed. I den forstand er den videnskabeligt konstruerede virkelighed mere objektiv, og dermed realistisk end den oplevede virkelighed²⁰.

Og det faktum er der grund til at fastholde, særligt under de gældende politiske og sociale vilkår, hvor spørgsmålet om hvorvidt fattigdommen er steget de seneste år, er sat til afgørelse i statsministeriet. Hvis opfattelsen af virkeligheden ikke passer ind i de herskende politiske programmer, så kan man ikke ændre på virkeligheden, men man kan benægte at den findes og konstruere en ny.

Søren Gytz Olesen er ph.d og rektor på Viborg-Seminarieret

NOTER:

1. Jacobsen mf. (red.) (2002): *Liv, fortælling, tekst. – Strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg Universitetsforlag, s. 16.
2. Hacking, Ian (2002): "Er du socialkonstruktivist?" i: *Social Kritik* nr. 78, s. 67-68.
3. Citeret fra: Kjørerup, Søren: "Er sandheden blot en social konstruktion?" i: *Norsk Medietidsskrift* nr. 2, 2002.
4. Callewaert, Staf (2002): "Usystematiske bemærkninger til forholdet mellem "Kritisk realisme" og Margaret Archer og Pierre Bourdieus sociologi" i: Nørholm, Morten og Petersen, Karin Anna (red.): *Videnskab & engagement*. Viborg: Forlaget PUC.
5. Citeret fra: Kjørerup, Søren: "Er sandheden blot en social konstruktion?" i: *Norsk Medietidsskrift* nr. 2, 2002.
6. Schutz, Alfred (2005): *Hverdagslivets sociologi*. København: Hans Reitzels Forlag.
7. Schutz, Alfred (2005): *Hverdagslivets sociologi*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 67-73.
8. Schutz, Alfred (2005): *Hverdagslivets sociologi*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 69.
9. Bourdieu, P; Chamboredon, JP; Passeron, CP (1991): *The Craft of Sociology*. New York: Walter de Gruyter, s. 57.
10. Bourdieu, Pierre (2005): *Udkast til en praksisteori*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 181-182.
11. Durkheim, Emile (2000): *Den sociologiske metodes regler*. København: Hans Reitzels Forlag. (Opr. Paris 1895) s. 58.
12. Hacking, Ian (2002): "Er du socialkonstruktivist?" i: *Social Kritik* nr. 78, 2002, s. 69.
13. Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna (red.) (2004): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. København: Reitzels Forlag, s. 105.
14. Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna (red.) (2004): *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde* København: Reitzels Forlag, s. 16-17.
15. Glavind Bo, Inger: "At sætte tavsheder i tale – fortolkning og forståelse i det kvalitative forskningsinterview" i: Jacobsen mf. (red.) (2002): *Liv, fortælling, tekst. – Strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg Universitetsforlag, s. 16.
16. Glavind Bo, Inger: "At sætte tavsheder i tale – fortolkning og forståelse i det kvalitative forskningsinterview" i: Jacobsen mf. (red.) (2002): *Liv, fortælling, tekst. – Strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg Universitetsforlag, s. 52.
17. Olsen, Henning (2002): *Kvalitative kvaler*. København: Akademisk Forlag, s. 59.
18. Erik Jørgen Hansen (1998): *En generation blev voksen*. København: Socialforskningsinstituttet.
19. Bourdieu, Pierre (1987): "What Makes a Social Class. On The Theoretical and Practical Existence Of Groups". *Berkeley Journal of Sociology*. Vol. 32, ss. 1-17.
20. Citeret efter Broady, Donald (1991): *Sociologi og epistemologi*. Stockholm: HLS Förlag, s. 377-378.